

Universitatea și Democrația*

Într-o societate democratică, universitatea modernă joacă un rol esențial și unic. Scopul principal al educației universitare este de a învăța pe studenți cum să gândească și cum să se auto-educe¹. Pentru a înțelege și structura argumentele, pentru evaluarea consecințelor și formarea opiniilor nu sunt necesare numai aptitudini civice fundamentale, ci și instrumente care ne permit să ajungem la un mod de gândire independent, care să ne elibereze de prejudecățile, emoțiile, impresiile de moment și actele stereotipe². Obiectivul învățământului universitar este să predea aceste deprinderi și aptitudini studenților, astfel încât ei să înceapă să gândească, să devină independenți și să se auto-educe, ceea ce constituie suportul cel mai solid al unei societăți democratice.

În cadrul unui sistem bazat pe participarea în masă la viața politică, cetățenii trebuie să înțeleagă problemele dezbătute în societatea lor înainte de a participa în procesele politice într-un mod responsabil. Astăzi ideea responsabilității civice și a participării personale active într-o societate democratică tinde să-și piardă popularitatea, în special în America de la sfârșitul secolului XX. Participarea la vot este descurajant de mică în SUA, ajungând până la treizeci la sută în alegerile neprezidențiale. Cetățenii cer reprezentanților guvernului lor să aleagă soluții în favoarea lor și să aibă grijă de districtul lor, ceea ce înseamnă să gândească și să acționeze pentru ei. Foarte rar se întâmplă ca americanii să se implice ei înșiși în problemele care privesc viitorul, dar ei își concentrează atenția asupra evenimentelor de senzație, asupra tragediilor naționale sau cazurilor juridice intens mediate. Cum să rezolvăm situațiile și să revitalizăm sistemul democratic? Deși această întrebare nu se adresează aptitudinilor de rezolvare a problemelor specifice sau formulării de strategii politice ca o soluție, ea este menită să explice o abordare generală a acestor chestiuni. Realizând acest obiectiv așa cum l-am definit mai devreme – de a învăța pe studenți cum să gândească și să se educe singuri – universitatea întărește fundamentul unei societăți democratice prin formarea unor cetățeni cu un sistem independent de gândire și de autoperfecționare prin educație, care apoi, să fie capabil să contribuie conștient la rezolvarea problemelor societății³.

În general, studenții frecventează unele universități pentru dobândirea anumitor deprinderi sau informații dintr-un domeniu definit, dar aceste scopuri nu sunt și nu ar trebui să constituie adevăratul centru de interes al educației. Fără a nega importanța acestora în procesul de pregătire în domenii profesionale specializate, universitatea

ar trebui să le ofere studenților ocazia să obțină o educație ce îi pregătește pentru o carieră durabilă, ca și pentru a deveni cetățeni responsabili ai comunității. În cartea lui, **The Vocation of a Teacher**, Wayne Booth descrie centrul de interes al educației ca o identificare a contradicțiilor, o aducere a problemelor la suprafață, și găsirea unor soluții. Pentru realizarea acestui obiectiv, indiferent de materia studiată, studentul trebuie să deprindă anumite aptitudini de gândire critică. El trebuie să fie capabil să citească, să asculte, conștientizând și înțelegând. Booth descrie aceasta ca fiind libertatea de a învăța ceea ce știi alții. Studentul trebuie să ajungă să gândească independent, să fie liber să sintetizeze, să analizeze și să creeze din nou. El trebuie să se exprime pe el, coerent și convingător, să fie liber, ca prin cuvintele și ideile lui, să îi miște pe oameni⁴. În completare la argumentul lui Booth, studenții trebuie să fie de asemenea deschiși la luarea în considerare a ideilor și părerilor celorlalți și să gândească la consecințele posibile. Definind scopul real al educației ca o identificare a contradicțiilor și soluțiilor creatoare, nu înseamnă să neglijăm obiectivul dobândirii aptitudinilor tehnice, artistice sau literare, nici a semnificației informației de ordin general. Totuși, în procesul formării deprinderilor și însușirii informației, studenții vor învăța să gândească critic, să citească și să comunice cu înțelepciune, asimilând conștient.

Cartea *Democrație și Educație* a lui John Dewey demonstrează importanța rolului universității într-o societate democratică. Dewey afirmă că o societate democratică se bazează pe comunicarea între membrii săi care interacționează și învață unii de la alții. El argumentează că, pe măsură ce complexitatea societății crește, sporește și nevoia instituționalizată de transmitere a cunoștințelor și de învățare. În acest mod, un student are șanse să se ridice deasupra limitărilor grupului social în care s-a născut și să intre în contact cu un mediu cu un spectru mai larg de idei și mentalități, cu care aceasta să poată dialoga și de la care să poată să învețe⁵.

Astfel, educația este mai mult decât simpla asimilare a unui tip de activitate sau informație; ea devine un proces interrelațional, în cadrul căruia studenții își împărtășesc gânduri și opinii, învățând unul de la altul. Așa cum educația este un proces activ, tot astfel este și democrația, mai mult decât un sistem de guvernare, anume o formă de conviețuire bazată pe comunicarea dintre membrii săi⁶. Iată cum educația și democrația formează o unitate în care educația acționează ca suportul central al unei societăți democratice.

Pentru a se putea realiza interacțiunea între indivizi și învățarea reciprocă, studenții și cetățenii trebuie să comunice ideile și opiniile lor, să interpreteze pe cele ale altora, și să reevalueze propria lor poziție. Acest proces necesită o artă a gândirii, citirii, scrierii și vorbirii. Aceste desprinderi sunt acelea pe care Wayne Booth le numește temelia educației. Cu alte cuvinte, ascultând ceea ce spun oamenii, înțelegând esența unui argument, răspunzând la el cu idei critice, raționamente personale și capacitatea de a colabora cu ceilalți pentru a descoperi soluția generală a unei probleme, iată scopul suprem al procesului educațional. Pentru a accentua acest punct, Booth explică cum retorica adesea determină realitatea. De exemplu, dacă o familie discută cum să-și petreacă concediul, rezultatul acestei discuții poate foarte bine să fie o hotărâre despre unde să meargă și ce să facă în concediul lor⁷.

La fel, când o societate democratică dezbat alocarea bugetului său sau metodele de privatizare, discuțiile determină deciziile. Astfel, înțelegerea critică, gândirea și articularea acesteia într-o încercare de a găsi soluția unei probleme sunt deprinderi necesare și pertinente pentru o persoană independentă, pentru un cetățean democratic și responsabil. Acestea sunt subiecte pe care trebuie pus accentul la universitate.

La nivel universitar, un student ar trebui de asemenea să învețe arta autoeducației. Să luăm exemplul unei societăți democratice care dezbat modul de privatizare al unei economii care anterior a fost proprietate de stat și controlată de stat. Este de neconceput ca fiecare cetățean să înțeleagă deplin toate aceste probleme complexe. Și acesta nici nu este scopul educației și nici n-ar putea fi vreodată. Totuși, dacă cetățenii știu cum să se autoeduce, ei vor căuta opinii autorizate și vor încerca să înțeleagă dezbaterile pentru a le evalua critic și a-și forma o concluzie personală. Astfel, autoeducația este un element crucial al învățării. Și universitatea este cea care ar trebui să transmită, încurajeze și rafineze această deprindere.

Pentru a pune în evidență importanța gândirii critice și deprinderilor de autoeducare, să considerăm că studentul nu are acest tip de pregătire. Studentul Popescu vine la universitate după ce a fost admis în urma unui concurs dificil și se situează în primele rânduri la secția informatică. Pe tot parcursul studiilor sale, studentul Popescu studiază conștiincios programarea computerului și proiectarea lui. El învață limbajele și toate schemele și devine un specialist în computere la o companie de prestigiu. Din nefericire pentru el, acum absolvent, el a fost atât de preocupat să stăpânească limbajele și proiectarea computerului (precum și cu slujba din timpul facultății), încât nu a avut timp să asiste la un curs de civilizație asiatică sau de filozofie generală, de istorie sau de orice alte subiecte nelegate direct de proiectare și programare a computerului. Absolvenul Popescu are acest post bun la o companie de prestigiu și are de oferit companiei și societății în general aptitudini specifice. Cu toate acestea, în cinci ani noi limbaje ale computerului vor fi create și de asemenea tehnologii complet noi. Tehnica și mijloacele de comunicare vor suferi schimbări radicale, iar aptitudinile absolventului Popescu vor fi din ce în ce mai depășite. Cum se va adapta el acestor schimbări? Nu bine, pentru că îi lipsesc abilitățile necesare pentru adaptarea la un mediu în schimbare și la exigențele care apar în lumea modernă.

În comparație și contrast cu studentul Popescu, studentul Ionescu a studiat proiectarea și programarea la universitate, dar a frecventat de asemenea cursuri suplimentare, aparent nelegate de subiectul său. Educația lui s-a concentrat pe proiectarea și programarea computerului, dar suplimentar pe studierea teoriilor economice generale, filozofiilor occidentale civilizației asiatice și istoriei universale. În aceste cursuri, studentul Ionescu a realizat proiecte de cercetare și lucrări, examinând relația dintre economie și istorie, filozofie și civilizație. La absolvire, studentul Ionescu găsește un serviciu bine plătit și, în cinci ani, trebuie să facă față acelorași obstacole ca și studentul Popescu. Diferența este că absolventul Ionescu nu simte aceeași disperare acută ca Popescu. Ionescu înțelege mai bine viața modernă

și continuă să învețe singur. În plus, Ionescu știe cum să se autoeduce și studiază limbajele și tehnologia, hardware și software, în testare și cercetare.

Evident, acestea sunt exemple simpliste, dar elocvente pentru anumite puncte importante. Absolventul Ionescu contribuie la bunăstarea companiei lui cu abilitățile sale specifice de adaptare dar, în același timp, este mai probabil ca el să aibă și o largă cunoaștere a problemelor dezbătute în societate. Deși știe puține lucruri specifice despre stabilirea bursei și privatizarea întreprinderilor de stat, el poate să asimileze informații din surse autorizate, să se gândească la rezolvare, să le discute cu ceilalți și să-și formeze propriile păreri. Aceasta îi va permite să contribuie la progresul societății și la procesul democratic. Pe de altă parte, absolventul Popescu nu este familiar cu aceste deprinderi și informații și eșuează în îndeplinirea responsabilităților sale ca cetățean democrat. O astfel de educație limitată, care este depășită rapid, îl lasă pe Popescu dezarmat în fața exigențelor lumii moderne și izolat de dezbaterile care îi vor determina viitorul.

În cartea sa **Democrația în America**, celebrul scriitor francez Alexis de Tocqueville, ne previne că o problemă a democrației este subordonarea în fața opiniei publice. Ceea ce este necesar pentru democrații este consensul. Adeseori, compromisul și acomodarea sunt obligatorii. Cetățenii incapabili să gândească independent și să se auto-educe pot ușor deveni oameni manevrați de mișcările de masă conduse de lideri harismatici și teatrali. Dacă oamenii nu sunt capabili să înțeleagă ceea ce alții spun sau scriu în realitate, atunci cu siguranță, nu pot să adopte o atitudine critică. Ei sunt mai ușor convinși de conținutul emoțional al unei idei sau de cuvintele și imaginile impresionante, decât de natura reală a dezbaterii. Dacă studenții sunt învățați să discearnă un mesaj, să-l evalueze, și să aibă propriile lor raționamente, atunci, vor putea evita să fie sclavi ai presiunii publice. Gândirea independentă îi permite individului să urmeze diverse căi în căutarea soluțiilor diferitelor probleme. Aceasta permite oricui să înfrunte credințele și tradițiile existente în speranța găsirii unei soluții mai bune la problemele prezente, prin urmare, conducând la participarea politică în masă și deci la un sistem democratic.

Ce ar putea universitatea să facă mai mult pentru a avea un impact mai puternic asupra lumii, decât să îi conducă pe studenți, de la acceptarea pasivă a ideilor pe care le întâlnesc, chiar și cele de la catedrală, către înțelegerea și evaluarea critică a acelor idei?⁸ Dacă universitatea insistă pe predarea deprinderilor specifice sau își definește obiectivul ca un furnizor de informație, atunci ea va funcționa ca un fel de bibliotecă umană care se limitează la o existență pasivă. Pe de altă parte, dacă educația este menită să-i elibereze pe studenți din strânsoarea tradițiilor, obiceiurilor și a materialelor puse în fața lor, atunci universitatea trebuie să abordeze educația ca un proces în care studenții să recunoască contradicțiile, să le studieze și să le evalueze și apoi, să încerce să le rezolve. Toate aceste etape necesită deprinderi de gândire critică. Deprinderile gândirii critice sunt uneori descrise ca aptitudini de soluționare a situațiilor. Deprinderile pot fi transmise studenților din orice domeniu, deoarece în fiecare domeniu de studiu, există probleme inerente sau contradicții care trebuie identificate și rezolvate⁹. Dacă studenții se concentrează exclusiv pe un domeniu specific, ei riscă să învețe numai cum să soluționeze probleme specifice.

Aceste deprinderi trebuie să fie extinse pentru a surprinde conexiunile dintre conceptele mai ample și, în acest mod, studentul va fi mai bine pregătit pentru a înfrunta viața democratică, modernă. Astfel, în chip logic, noi conchidem că această capacitate de a vedea interdependența diverselor domenii de studiu nu poate avea loc dacă studenții nu au contact cu diverse materii. În al doilea rând, studenții care învață cum să identifice contradicțiile în matematică nu sunt în mod necesar în măsură să identifice contradicțiile dezbatelor retorice. Iată deci unde este utilitatea artelor liberale. Cel mai bun mod de a asigura studenților o educație bine echilibrată este să le fie asigurate cursurile care să-i pregătească atât pentru o carieră, cât și pentru viață, adică dezvoltându-le capacitatea de a vedea materiile ca un sistem de relații interactive. Transmițându-le aceste deprinderi, aptitudinile de gândire critică și de autoeducație, o universitate deține un rol semnificativ într-o societate democratică, întărindu-i bazele și asigurând cetățenilor săi instrumentele necesare de adaptare la noi exigențe.

În concluzie, precizăm că nu ne-am concentrat pe rezolvarea problemelor specifice ale societății, ci asupra mijloacelor prin care aceasta poate să își organizeze propriul viitor. Un cetățean bine educat reprezintă o speranță pentru o națiune eficientă, productivă și care progresează. Dacă universitatea învață pe studenți cum să gândească, cum să citească sau să asculte cu atenție, cum să scrie sau să vorbească, cum să vadă relațiile complexe dintre diverse domenii și să se auto-formeze, atunci ei au mai multe șanse să participe la viața unui sistem democratic într-un mod responsabil. Prin urmare, universitatea este cea mai autentică speranță de asigurare a unei dezvoltări continue a oricărui sistem democratic.

Note

- * Comunicarea ținută la 4 mai 1995 la Institutul de Studii Sud-Est Europene în cadrul Centrului pentru Studiul Mentalităților Europene.
- 1. Deși majoritatea universităților americane au o triplă misiune – de a predă, a cerceta și a servi comunitatea – comunicarea aceasta se concentrează numai asupra procesului de predare.
- 2. Wayne Booth, **The Vocation of a Teacher**, University of Chicago, Chicago, 1988, 175.
- 3. Insistând pe rolul universității, lucrarea de față nu încearcă să diminueze importanța educației primare și secundare. Dar la universitate au studenții ocazia să-și extindă mai mult cunoștințele și să își formeze opinii în procesul învățării materiilor speciale, cum sunt biologia, cartografia, informatica etc.
- 4. Booth, 178.
- 5. John Dewey, **Democracy and Education Ends**. AE Dyson and Julia Lovelock, London: Routledge and K. Paul 1975.
- 6. Ibidem.
- 7. Booth.
- 8. Ibidem, 27.
- 9. Aceste afirmații contrazic într-un mod direct temele profesorului Allan Bloom din lucrarea sa **The Closing of the American Mind** în care el afirmă că numai studiul clasicilor (Platon, Aristotel etc.) constituie un model viabil pentru o reală educație.